

Ганна Кулеш (Мінск, Беларусь)
КАМУНІКАТЫЎНА-ПРАГМАТЫЧНЫЯ
ХАРАКТАРЫСТЫКІ МОВЫ ЗАКАНАДАЎСТВА

Праблемамі мовы юрыдычных дакументаў займаюцца як лінгвісты, так і юрысты, аднак часцей за ўсё паняццю «мова заканадаўства» першыя і другія надаюць неаднолькавы сэнс. Ні адным, ні другім нельга адмовіць у слушнасці выказаных меркаванняў, але варта прызнаць, што адметныя для мовы заканадаўства рысы вылучаюцца паводле розных крытэрыяў. У пераважнай большасці юрыдычных даследаванняў называюцца тыя характарыстыкі, з дапамогай якіх рэалізуецца прагматычная функцыя мовы заканадаўчага тэксту¹. Роля гэтай функцыі заключаецца ў тым, каб выклікаць у адрасатаў, да якіх звернуты закон, пэўныя рэакцыі, схіліць іх да пэўных паводзін, аказаць на адрасата ўздзеянне [6, с. 42]. Акрамя функцыі ўздзеяння, заканадаўчыя тэксты выконваюць таксама функцыі паведамлення — г. зн. камунікатывыя функцыі. У даследаваннях лінгвістаў пераважна называюцца спецыфічныя моўныя сродкі на ўзроўні лексікі і граматыкі, з дапамогай якіх закон мае магчымасць выконваць прагматычную і камунікатывую функцыі. Зыходзячы з гэтага, лагічна падзяліць характарыстыкі мовы заканадаўства на камунікатывыя-прагматычныя² і лінгвістычныя. Гэтыя характарыстыкі ўзаемаабумоўленыя.

У Беларусі, на жаль, даследаванне мовы заканадаўчых тэкстаў практычна не вядзецца, таму мы звярнуліся ў асноўным да замежных публікацый, у прыватнасці польскіх, рускіх і ўкраінскіх аўтараў. Набор камунікатывыя-прагматычных характарыстык у працах розных аўтараў хоць і вар'іруе, але прыблізна аднолькавы. Гэты набор абумоўлены асноўнымі правіламі нарматворчай тэхнікі, зацверджанымі заканадаўча. Папрабаванні да праекта нарматывага акта ў Беларусі вызначаны Законам «Аб нарматывыя правыя актах Рэспублікі Беларусь» [17, арт. 41], а таксама сфармуляваны ў главе 5 «Агульныя пытанні нарматворчай тэхнікі» Правіл падрыхтоўкі праектаў нарматывыя правыя актаў, зацверджаных Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь 11 жніўня 2003 г. № 359 [29, арт. 41].

Мова права вызначаецца сваёй адметнасцю. Нездарма некаторыя даследчыкі параўноўваюць яе з мовай закаханых, маючы на ўвазе, што выразы, уласцівыя і для адной, і для другой, адрозніваюцца ад ужываных штодзень

¹ Прагматычная функцыя мовы — гэта выкарыстанне мовы для інтэлектуальнага, эмацыянальнага або вальвога ўздзеяння на адрасата маўлення [16].

² Разлічваюцца ніжэй характарыстыкі (адназначнасць, дакладнасць, лаганічнасць і пад.) у некаторых працах па стылістыцы аб'ядноўваюцца назвай «унутрыстылявыя» [гл., напр.: 8, с. 198], «стылявыя» [38, с. 7].

19. Łoginow, J. Język białoruski. Podręcznik dla Polaków zainteresowanych Białorusią i Ukrainą / J. Łoginow [online], <http://wydaje.pl/jezyk-bialoruski-podrecznik-dla-polakow-zainteresowanych-bialorusia-i-ukraina>

20. Nazwy państw. Główny Urząd Geodezji i Kartografii. — Warszawa, 2006.

21. Rott-Zebrowski, T. Gramatyka języka białoruskiego: minimum gramatyczne. Cz. 1 / T. Rott-Zebrowski. — Lublin, 1991.

22. Rott-Zebrowski, T. Gramatyka języka białoruskiego: minimum gramatyczne. Cz. 2 / T. Rott-Zebrowski. — Lublin, 1992.

23. Sajewicz, N. Materiały do praktycznej nauki języka białoruskiego / N. Sajewicz. — Lublin, 2000.

24. Słownik białorusko-polski. Białoruska-polskiei słownik / pod red. T. Chylak-Schroeder, J. Guszowski-Babickiej, T. Jasińskiej-Sochy. — Warszawa, 2012.

25. Szadyko, S. Mini-rozówki białoruskie / S. Szadyko, A. Wójcik. — Warszawa, 1990.

26. Wojan, K. Język białoruski w tekstu: Bibliografia słowników (za lata 1807–2012) / K. Wojan // Acta Albatuthenica. — 2013. — № 13. — С. 219–233.

27. Баршчэўская, Н. Дасягненні кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта / Н. Баршчэўская // Бялорусістыка Бялосток. — 2013. — № 5. — С. 483–489.

28. Баршчэўская, Н. Сітуацыя беларускай мовы ў Польшчы / Н. Баршчэўская // Belarúska = Albatuthenica. — 2012. — № 32. — С. 342–353.

29. Волкава, Я. В. Польска-беларускі слоўнік. Słownik polsko-białoruski / Я. В. Волкава, В. Л. Авлава; пад рэд. Г. А. Цыхуна. — Мінск, 2005.

30. Грэсь, А. Беларуская мова. Дапам. па беларус. мове для студэнтаў рус. філалогіі / А. Грэсь. — Беласток, 2012.

31. Калета, Р. Пра беларуска-польскіх «фальшывых сяброў перакладчыка» / Р. Калета // Acta Albatuthenica. — 2013. — № 13. — С. 135–144.

32. Калета, Р. Цяжкасці польскае мовы: памылкі беларусаў, якія вывучаюць польскую мову / Р. Калета // ARCHE. — 2010. — № 4. — С. 358–400.

33. Клябаняў, Д. Крок да кроку знаёмімся з Беларуссю: мова, культура, краязнаўства / Krok po kroku rozpoznamy Białoruś: język, kultura, krajoznawstwo / Д. Клябаняў. — Кракów, 2010.

34. Павловская, Н. Ю. Белорусский язык для стран СНГ: учебник / Н. Ю. Павловская [и др.]. — М., 2012.

35. Сегень, Л. Беларуская мова. Дапам. для студэнтаў беларус. філалогіі. Курс 1 / Л. Сегень. — Беласток, 2007.

36. Філіновіч, А. Беларуская мова. Дапам. для студэнтаў беларус. філалогіі. Курс 2 / А. Філіновіч. — Беласток, 2007.

і малавразумелія для старонніх [49, s. 151]. Іншыя ж, падкрэслівачы прызначанасць удзейнічаць на грамадства, ставяць заканадаўчую мову на адзін узровень з мовай рэлігіі [4, с. 75].

Адной з галоўных характарыстык мовы закона называюць **дакладнасць** [гл., напр.: 1; 5; 11; 14; 27], **адкватнасць**, г. зн. згоднасць дакладна, верагодна на перадавань сэнс кожнай юрыдычнай катэгорыі [34, с. 168; 52, s. 16]. Пад гэтай якасцю разумеюць «дасягненне найбольшай адпаведнасці паміж ідэяй, думкай заканадаўцы і ўвасабленнем гэтай думкі ў заканадаўчай формуле» [40, с. 22]. Дакладнасць — абавязковая умова эфектыўнай рэалізацыі закона, першаснова яго мовы [37, с. 159]. Яна дасягаецца «веданнем прадмета, логікай мыслення і ўменнем выбіраць неабходныя словы» [28, с. 156]. Наданню максімальнай лексічнай дакладнасці спрыяе пашырэнне традыцый ўключэння ва ўступную частку дэфініцый найбольш важных выкарыстаных у законе тэрмінаў [25, с. 235].

Мова заканадаўства вызначаецца **афіцыйнасцю**, **дырэктыўным характарам** выкладу, **імперыяўнасцю** [24, с. 105], што надае тэксту «характар загаду, які не падлягае абмеркаванню» [5, с. 67]. Палажэнні нарматыўна-прававога акта выкладаюцца ў выглядзе патрабаванняў выконваць устаноўленыя законам правілы, а не ў выглядзе перакананняў і тлумачэнняў прычын неабходнасці іх выканання [35]. Афіцыйнасць уласціва не толькі зместу закона, але і яго форме. У заканадаўчым акце выказаны не індывідуальная воля і суб'ектыўныя ўяўленні, а сфармулявана воля грамадства, прычым гэтая воля набывае «дыржаўна-ўладны характар і ўвасабляецца ў поўных, загадзя ўстаноўленых формах, што маюць афіцыйнае значэнне» [40, с. 18].

Неад'емныя ўласцівасці мовы заканадаўства — **сцісласць**, **лапідарнасць** [34], **лаканічнасць** [5], **кампактнасць** заканадаўчых фармулёвак [35; 1]. Ад заканатворцы патрабуецца пазбягаць шматслоўнасці, выкарыстання слоў і выразў, пазбаўленых інфарматыўнай нагрукі, паколькі «лішнія моўныя сімвалы не толькі не адлюстроўваюць сэнс і змест юрыдычнага маўлення, але і зніжаюць успрыманне значэння юрыдычнай тэрміналогіі» [34, с. 67]. Аўтары манаграфічнага даследавання «Мова закона» падкрэслваюць: «Галоўнае, дзеля чаго неабходна сцісласць, — гэта дасягненне максімальнай дакладнасці выкладу думкі заканадаўцы» [40, с. 28].

З патрабаваннем сцісласці звязана такая характарыстыка, як высокая ступень **стандартызаванні**. Часам можна сустрэць выказванні аб сухасці і шаблоннасці заканадаўчага стылю. Сапраўды, мова права абстрагуецца ад індывідуальных маўленчых асаблівасцей, даволі частыя ў ёй устойлівыя канструкцыі, клішэ, шматразовае паўтарэнне адных і тых жа слоў. Аднак графарэтынасць мовы заканадаўства накіравана на забеспячэнне максімальнай дакладнасці і лаганічнасці. Урэшце, стандартызаванасць мовы, клішэраванасць «эканоміць намаганні тых, хто карыстаецца мовай» [31, с.

239]. У сувязі з гэтым пераважная большасць аўтараў выказвае меркаванне, што разумны фармалізм — станоўчая якасць юрыдычнай мовы, адна з яе вартасцей [27; 37]. Стандартызацыя супрацьпастаўляе афіцыйна-справаводчы стыль іншым стылям, аднак з'яўляецца не недахопам, а яго асаблівасцю [7, с. 151].

Мове закона ўласціва **і стылістычная аднароднасць** [18], **экспрэсіўная нейтральнасць** [40]. Актуальнасць гэтай рысы абумоўлена тым, што «заканадаўчы тэкст закляканы ўздзейнічаць на розум і логіку чытача, а не на яго пачуцці» [5, с. 67].

Названыя характарыстыкі як абавязковыя для заканадаўчых тэкстаў прызнаюцца ўсімі даследчыкамі праблемы і не выклікаюць прэрэчаньняў. А вось адносна такой характарыстыкі, як **вразумеласць**, сярод навукоўцаў няма аднадушнасці. Наколькі важна да яе прыйсці, сведчыць хоць бы той факт, што па праблеме вразумеласці заканадаўчай мовы праводзіцца нават спецыяльны канферэнцыі. Так, у Варшаве ў 2006 г. адбылася канферэнцыя пад назвай «Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa» [42]. На ёй былі заслуханы і абмеркаваны даклады як правазнаўцаў [52; 50; 44; 53], так і лінгвістаў [47].

Пераважная большасць аўтараў вразумеласць заканадаўчых фармулёвак суб'ектам праваадносін [40; 33; 2; 26], **даступнасць** іх для асэнсавання [32] ставіць на першае месца ў пераліку якасцей мовы заканадаўства. Так, на меркаванне Н. А. Хабублінай, заканадаўца «жадае галоўнага — ён хоча быць вразуметым» [33, с. 39]. Аўтары «Стылістыкі ўкраінскай мовы» падкрэслваюць, што мова заканадаўчых документаў павінна быць даступнай і вразумелай кожнаму грамадзяніну дзяржавы, бо ўсе маюць аднолькавае канстытуцыйнае права на заканадаўчую інфармацыю [26].

У польскамоўнай літаратуры па даследаванай праблеме нам сустрэўся такі варыянт назвы гэтай характарыстыкі, як **камунікатывунасць** [52, s. 17]. Разнавіднасці мовы, якія абслугоўваюць высокую ступенню спецыялізацыі. Дзеянне грамадскага жыцця, вызначанаюцца высокай ступенню спецыялізацыі. Дзеянне ж заканадаўчых актаў пашыраецца на разнастайныя сферы чалавечай дзейнасці, і гэта абавязвае іх стваральнікаў выкарыстоўваць вразумелыя для ўспрымання юрыдычныя фармулёўкі. Вырашэнне праблемы ўскладняецца тым, што імкненне да вразумеласці можа зменшыць дакладнасць юрыдычнага тэксту, а імкненне да максімальнай дакладнасці — прывесці да яго ўскладнення [13, с. 61]. Інтэрэсам карыстальніка-спецыяліста адпавядае дакладнасць, а карыстальніка-неспцыяліста — вразумеласць, лёгкасць для ўспрымання [21 с. 7].

Дыскусійнасць праблемы даступнасці, вразумеласці неспцыялістам мовы права і яе вырашэнне на карысць або супраць абавязковай вразумеласці звязана найперш з разуменнем статусу мовы заканадаўства. Адным з першых узняў пытанне лінгвістычнага статусу мовы права польскі тэарэтык права

Т. Гізберт-Студніцкі. У вядомым артыкуле «Ці існуе праўная мова?» ён заявіў, што праўная мова не з'яўляецца мовай у лінгвістычным разуменні, яе можна ўспрымаць толькі як збор праўных тэкстаў, прычым крытэрыі прыналежнасці да гэтага збору мае характар пазалінгвістычны, а гамагеннасць мовы, якой гэтыя тэксты напісаны, з'яўляецца другой пазалінгвістычнай [43, с. 60].

Прыхільнікі падобнага меркавання лічаць, што тэксты заканадаўчых актаў пішуцца спецыяльнай мовай, якая мае мала агульнага з літаратурнай [34; 35]. Пад спецыяльнай мовай разумеюць сукупнасць моўных сродкаў, што выкарыстоўваюцца ў спецыяльна абмежаванай камунікатыўнай сферы з мэтай забеспячэння разумення сярод спецыялістаў, занятых у гэтай сферы [15, с. 107]. Некаторыя называюць мову права сродкам прафесійнай камунікацыі, адной з прафесійных моў (побач з мовамі медыцыны, тэхнікі, мастацтва) [20, с. 295]. Такая пазіцыя дазваляе свярджаль, што няма неабходнасці ў тым, каб сэнс прававых тэкстаў быў агульнаразумелым, і нават што да напісання законаў на агульнаразумелай мове можна прымушаць толькі нізкі ўзровень развіцця грамадзян.

Аднак шэраг даследчыкаў, перш за ўсё лінгвістаў, не падзяляюць такіх поглядаў. У прыватнасці, адным з аргументаў супраць пазіцыі Т. Гізберт-Студніцкага з'яўляецца свярджэнне, што атаясамліваць паняцці праўнай мовы і тэкстаў нарматыўных актаў — усё адно што ставіць знак роўнасці паміж мовай і тэкстам — гэта значыць механізмам, які генеруе тэкст, і яго спараджэннем [45, с. 172].

Значна большую папулярнасць мае меркаванне, што мова права з'яўляецца функцыянальнай разнавіднасцю літаратурнай мовы [гл., напр.: 2; 19; 32], рэестрам агульнаўжывальнай мовы [48, с. 156], падсістэмай прыроднай мовы [22, с. 5], часткай натуральнай мовы з іх адрозненнямі ў сферы семантыкі [41].

Мова права — не што іншае, як агульналітаратурная мова, дапоўненая спецыяльнымі тэрмінамі і выразамі. А паколькі тэкст закона пішацца на літаратурнай мове, то спосаб фармулявання права павінен быць ясным і ў меры магчымасці агульнаразумелым [51, с. 91]. Прыхільнікі яснасці заканадаўчых палажэнняў лічаць, што гэта абсалютная ўласцівасць мовы права і не залежыць ад падрыхтаванасці адрасата [12].

Сярод прычын, якія ўскладняюць разуменне юрыдычнай мовы, называюць выкарыстанне некаторых лінгвістычных сродкаў: намінатыўнага стылю, складаных сінтаксічных канструкцый, высокаго ступеня абстракцыі прававых паняццяў [15, с. 110]. Прававыя тэрміны нярэдка маюць іншае значэнне, чым агульнаўжывальныя аманімічныя словы, гэўная колькасць тэрмінаў у юрыдычную сферу ўводзіцца з іншых навук [23, с. 37].

У асобных даследаваннях выказваюцца прапановы, як можна дасягнуць разуменнасці юрыдычнай мовы. Так, напрыклад, А. Н. Шэпелеў лічыць, што неабходна не спрашчаць юрыдычную мову да абсурду, а ажыццяўляць своеасаблівы яе пераклад на зразумелую неспецыялістам [36, с. 64]. Аднак

не ўсе прымаюць гэты спосаб папулярнасці мовы права. У прыватнасці, М. Д. Голеў адзначае, што такая падмена юрыдычнай мовы штодзённай не можа адэкватна перадаць змест тэксту. Як пераказ мастацкага тэксту ў лабрэдакціўнаму на звычайнай мове не адлюстроўвае мастацкага зместу перакладзенага тэксту, так і «перакладзены» юрыдычны тэкст непазбежна будзе фальсіфікаваны неспецыялістам, бо той не схопіць яго сутнасці [9, с. 49].

Для вырашэння праблемы зразумеласці тэкстаў закона прапануецца і кампрамісны варыянт. Яго сутнасць паліага на неаднолькавасці прызначэння заканадаўчых тэкстаў, іх рознай адраснасці. Карыстаючыся фармулёўкамі В. І. Таюпавай, іх можна падзяліць на тэксты «для сваіх», тэксты «для сябе», тэксты «для іншых» [30, с. 89–90]. «Для сваіх» — тэксты для спецыялістаў; навуковыя юрыдычныя тэксты, экспертызы, службовая перапіска і да т. п. Ступень спецыялізаванасці мовы ў іх самая высокая. «Для сябе» — тэксты як для спецыялістаў, так і для абыякавых; законы, прыгаворы, рашэнні. Ступень спецыялізаванасці мовы прамажжавая. Тэксты «для іншых» — напрыклад, публіцыстыка юрыдычнага зместу, у іх ступень спецыялізаванасці мовы самая нізкая [15, с. 108]. Аднак у вывучанай літаратуры мы не сустрэлі падтрымкі такога дыферэнцыраванага стаўлення да мовы юрыдычнага тэксту ў залежнасці ад яго прызначэння.

Як вынікае з прадастаўленых даследаванняў, у якой бы краіне і на якой бы мове ні ствараліся агульнаабавязковыя нормы сацыяльных паводзін, нармадаўца пры іх фармулёўцы будзе імкнуцца да таго, каб яны былі дакладнымі, нешматслоўнымі, вялі да дасягнення асноўнай мэты — уздзеяння на сацыяльныя паводзіны адрасата. Гэта дае падставу меркаваць, што камунікатыўна-прагматычныя характарыстыкі мовы заканадаўчых тэкстаў з'яўляюцца ўніверсальнымі і агульнапрызнанымі. Аднак да такой якасці мовы заканадаўства, як зразумеласць, да гэтага часу захоўваецца супярэчлівае стаўленне.

Літаратура

1. Артыкуца, Н. В. Мова і правава культура / Н. В. Артыкуца // Мова і культура: тэзі і матэрыялы XII міжнар. навука. конф., 2003. — Кіев, 2004. — Т. 8. Вып. 6. — С. 192–215 [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: http://elib.ukma.edu.ua/Artukutsa_mova_i_prav_kultura.doc. — Дата доступу: 17.03.2014.
2. Артыкуца, Н. В. Мова права і юрыдычна тэрміналогія: навчальны посібнік для студ. юрид. спец. виш. навч. закладів / Н. В. Артыкуца. — Кіев, 2004.
3. Белоконов, Н. В. Лингвистические ошибки в нормативно-правовых документах // Конституционные чтения. Вып. 1: Постановка научных задач по конституционному и муниципальному праву / Н. В. Белоконов. — Воронеж, 2002. — С. 251–257.
4. Бондаренко, И. В. Лингвистический консерватизм юридического языка / И. В. Бондаренко // Вестн. РГУ им. И. Канта. Вып. 2. Филол. науки. — Рига, 2006. — С. 75–80.

20. Катанна, О. Термінологія позначення правопорушень у мові права / О. Катанна // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. — 2009. — Вип. 48. — С. 293–299.
21. Комарова, Р. Н. Язык закона: лингвистические характеристики (на материале текста Германского гражданского уложения) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. 10.02.04 / Р. Н. Комарова. — СПб., 2000.
22. Костицький, М. В. Професійна юридична мова як підсистема природної мови (філософські і психологічні аспекти) / М. В. Костицький // Українська наукова термінологія: зб. матер. конф. «Українська наукова термінологія». — Київ, 2010. — № 3. — С. 5–7.
23. Лезов, С. В. Юридические понятия и язык права в современных зарубежных исследованиях. Науч.-аналит. обзор / С. В. Лезов. — М., 1986.
24. Маланина, Н. В. Язык закона как особый юридический язык (на материале текстов законодательных текстов Алтайского края) / Н. В. Маланина // Ползунов. вестн. — 2006. — № 3. — С. 105–114.
25. Марчук, В. В. Терминология уголовного закона и квалификация преступлений / В. В. Марчук // Право и демократия: сб. науч. тр. Вып. 18 / редкол.: В. Н. Бибило (гл. ред.) [и др.]. — Минск, 2007. — С. 224–239.
26. Мацько, Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько [та інш.]. — Київ, 2003.
27. Пантелева, Т. Ю. Язык законодательства, его лексические реалии и интерпретации: автореф. дис. ... канд. филол. наук. 10.02.19 / Т. Ю. Пантелева. — Краснодар, 2003.
28. Пантелева, Т. Ю. Филологическое заключение как особый феномен оценочной сферы // Вестн. Адыг. гос. ун-та. Сер. 2. — 2012. — № 3 (105) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/filologicheskoe-zaklyucheniye-kak-osobyy-fenomen-otsenочноy-sfery>. — Дата доступа: 27.03.2014.
29. Правила подготовки проектов нормативных правовых актов: сб. норматив. правовых актов. — Минск, 2003.
30. Таилова, О. И. Стилиевая дифференциация современного литературного языка / О. И. Таилова // Рос. гуманитар. журн. — 2013. — Т. 2. — № 1. — С. 87–93.
31. Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. — М., 2000.
32. Ушаков, А. А. Очерки советской законодательной стилистики / А. А. Ушаков. — Пермь, 1967.
33. Хабибулина, Н. И. Политико-правовые проблемы семантического анализа языка закона (теоретико-методологическое исследование): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.01 / Н. И. Хабибулина. — СПб, 2001.
34. Хворостов, А. Ю. Юридический язык и язык юриста / А. Ю. Хворостов // Юрислингвистика-8. Русский язык и современное российское право: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. Н. Д. Голева. — Кемерово: Барнаул, 2007. — С. 114–116.
35. Чухвичев, Д. В. Логика, стиль и язык закона / Д. В. Чухвичев // Право и политика. — 2005. — № 2. — С. 140–151 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.lawmix.ru/contmp/1996/>. — Дата доступа: 23.03.2014.
36. Шепелев, А. Н. Юридический язык и правовые запреты / А. Н. Шепелев // Вестн. Самар. гуманитар. акад. Сер. «Право». — 2012. — № 1. — С. 60–64.
37. Щепалин, И. В. Специфика современного языка права / И. В. Щепалин // Вестн. Караганд. юрид. ин-та. — 2004. — Вып. 2 (10). — С. 156–163.

5. Борисова, Л. А. Основные требования к тексту закона и их соблюдение при переводе // Вестн. ВГУ. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация. — Воронеж, 2008. — № 1. — С. 66–71.
6. Бушев, А. Б. Подязыки права: постигая юридическую технику / А. Б. Бушев // Юрислингвистика-11: Право как дискурс, текст и слово: межвуз. сб. науч. тр. — Кемерово, 2011. — С. 42–47.
7. Волкотруб, Г. Й. Стилістика ділової мови: навч. посіб. / Г. Й. Волкотруб. — Київ, 2002.
8. Валгина, Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. — М., 2003.
9. Голев, Н. Д. О специфике языка права в системе общенародного русского языка и ее юридического функционирования / Н. Д. Голев // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права: межвуз. сб. науч. тр. — Барнаул, 2004. — С. 43–59.
10. Голев, Н. Д. Лингвистические туники юридической техники / Н. Д. Голев // Юрислингвистика-8: Русский язык и современное российское право: межвуз. сб. науч. ст. — Кемерово; Барнаул, 2007. — С. 92–104.
11. Гриценко, Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. / Т. Б. Гриценко. — Київ, 2010.
12. Грищенкова, Ю. А. Актуальные вопросы современной юрислингвистики как новой области современных междисциплинарных исследований / Ю. А. Грищенкова // Ярослав. педагог. вестн. — 2005. — № 1 (42). — С. 20–23 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://history.yar.ru/vestnik/novyye_Issledovaniy/26_4/. — Дата доступа: 21.03.09.
13. Давыденко, В. К. Некоторые особенности индексирования текстов нормативных актов / В. К. Давыденко // Проблемы совершенствования советского законодательства. Тр. ВНИИСЗ. Вып. 11. — М., 1978. — С. 61–73.
14. Давыдова, М. Л. К вопросу о стиле языка права / М. Л. Давыдова // Юрислингвистика-11: Право как дискурс, текст и слово: межвуз. сб. науч. тр. — Кемерово, 2011. — С. 67–77.
15. Дементьева, Т. М. Лингвистические особенности немецкого языка права / Т. М. Дементьева // Филол. науки. Вопр. теории и практики. — 2009. — № 2 (4). — С. 107–111.
16. Жеребило, Т. В. Словарь лингвистических терминов: изд. 5-е, испр. и доп. / Т. В. Жеребило. — Назрань, 2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://lingvistics_dictionary.academic.ru/3012/. — Дата доступа: 15.06.2014.
17. Закон Республики Беларусь от 10 января 2000 г. № 361-3 «О нормативных правовых актах Республики Беларусь». [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pravo.by/webpra/text.asp?r=2&RN=h10000361>. — Дата доступа: 4.03.2014.
18. Земляная, Т. Б. Использование терминологии в правотворчестве / Т. Б. Земляная, О. Н. Павлычева // Журн. научно-педагог. информации. — 2010. — № 10 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.raeadaogia.ru/2010/47-10/110-zemlyanayaaravichsneva>. — Дата доступа: 4.03.2014.
19. Исаков, В. Б. Язык права / В. Б. Исаков // Юрислингвистика-2: Русский язык в его естественном и юридическом бытии: межвуз. сб. науч. тр. — Барнаул, 1998. — С. 143–147.

38. Широкова, Л. П. Юридические тексты: опыт грамматико-типологического исследования (на примере немецкого и русского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Л. П. Широкова. — М., 2007.
39. Юрьдичны энцыклапедычны слоўнік / А. В. Абынец, Я. С. Арнаут, В. М. Арце́мава [і інш.]; рэдкал.: С. В. Кузьмін [і інш.]. — Мінск, 1992.
40. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. — М., 1990.
41. Brodzia, K. O lingwistycznym statusie języka prawnego / K. Brodzia // *Język — Prawo — Społeczeństwo* / red. E. Malinowska. — Opole, 2004. — S. 61–77.
42. Frąckiewicz, A. Konferencja Senatu RP «Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa» / A. Frąckiewicz // *Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej*. — 2007. — № 1–2 [Elektronny resurs]. — Рэжым доступу: www.palestra.pl. — Дата доступу: 20.06.2014.
43. Grzbiert-Studnicki, T. Chy istnieje język prawny? / T. Grzbiert-Studnicki // *Państwo i prawo*. — 1979. — № 3 (397). — S. 49–60.
44. Jaworski, Cz. Język prawa i jego rozumienie w relacjach obywatel — adwokat — wymiar sprawiedliwości / Cz. Jaworski // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 72–76.
45. Kielar, B. Z. W obronie koncepcji «języka prawnego» jako rejestru języka naturalnego / B. Z. Kielar // *Państwo i Prawo*. — Warszawa, 1979. — № 8–9. — S. 172–173.
46. Pawelec, R. Jaki powinien być język urzędowy? / R. Pawelec // *Kongres języka urzędowego*. — Warszawa, 2013. — S. 34–40.
47. Pawelec, R. O poprawności językowej i zrozumiałości tekstów prawnych i prawniczych / R. Pawelec // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 65–72.
48. Petcel, J. Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego / J. Petcel // *Studia iuridica*. — 2006. — № XLV. — S. 153–163.
49. Piwowarczyk, W. Zamił procesu deszyfracji normy a jej obowiązywanie w sensie faktycznym / W. Piwowarczyk, J. Ślupski // *Rocznik Kognitywistyczny*. — T. V. — 2011. — S. 151–158.
50. Pruszyński, M. Jasność, zrozumiałość i językowa poprawność prawa jako warunek jego zgodności z Konstytucją / M. Pruszyński // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 32–41.
51. Rybczyńska, A. Język prawa karnego / A. Rybczyńska // *Przeładka nad wyrazami. Ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja. Kraków, 25–28 marca 2010.* — S. 91–102 [Elektronny resurs]. — Рэжым доступу: www.academia.edu/2777662/Przeładka_nad_wyrazami_-_blok_prawniczy. — Дата доступу: 4.03.2014.
52. Wronkowska, S. O cechach języka tekstów prawnych / S. Wronkowska // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 15–25.
53. Zieliński, M. Wiedza o tekstach prawnych jako warunek ich rozumienia / M. Zieliński // *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa: materiały z konf.* — Warszawa, 2007. — S. 26–30.